

ساختار و سیاستهای آموزشی یونسکو

معرفی مقاله

نوشته: دکتر بهرام محسن پور

سازمان تربیتی، علمی و فرهنگی ملل متحد (یونسکو) که از بنیانگذاری آن قریب نیم قرن می‌گذرد، تاکنون در معرفی فرهنگ جوامع مختلف به یکدیگر، مبادله اطلاعات بین ملل عالم و نیز اشاعه اندیشه‌ها و الگوهای آموزشی و پرورشی در بین ممالک، نقشی کلیدی ایفا نموده است و کمتر کشور مستقلی را در دنیا می‌توان یافت که عضویت این سازمان را نداشته باشد.

از آنجا که در جریان این قبیل مبادله اطلاعات و تجارب، احتمال می‌رود که یونسکو مبشر و عامل انتقال اندیشه‌ها و الگوهای فرهنگی و آموزشی نامطلوب و ناخواسته جوامعی به جوامع دیگر باشد، لذا، اطلاع از سیاستها، اهداف و عملکردهای این سازمان برای برنامه‌ریزان و مسئولان فرهنگی و آموزشی کشوری از جمله کشور ما که صاحب فلسفه فکری و جهان بینی خاص خود می‌باشد، امری اجتناب ناپذیر است. زیرا هر اندازه که شناخت کارگزاران و مسئولان فرهنگی کشور ما از ماهیت و مقاصد و عملکرد این سازمان دقیق‌تر باشد، تصمیم‌گیری در خصوص نحوه ارتباط و همکاری با این سازمان واقعیانه‌تر صورت خواهد گرفت.

مقاله حاضر نیز که به معرفی ساختار و سیاست‌های آموزشی این سازمان می‌پردازد، در واقع در پی آنست که تصویر نسبتاً روشن و درستی از اهداف و سیاستهای آموزشی حاکم بر این سازمان را برای خوانندگان فصلنامه ترسیم کند.

این مقاله شامل دو بخش است. در بخش اول تاریخچه تأسیس، نحوه بنیانگذاری، اهداف کلی و نیز واحدها و مؤسسه‌های یونسکو که بطور اخص به مسائل آموزش و پرورش می‌پردازند، معرفی شده‌است. در بخش دوم راجع به سیاست‌ها، خط‌مشی‌ها و عملکردهای آموزشی این سازمان بحث و بررسی شده‌است. در واقع در همین بخش است که برخی از کاستیها و نارسائی‌های یونسکو و نیز انتقادهایی که بر این سازمان وارد است مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌است. این مقاله توسط برادر دکتر بهرام محسن‌پور عضو هیأت تحریریه فصلنامه نوشته شده‌است که بدینوسیله از ایشان سپاسگزاری می‌شود.

فصلنامه

سازمان تربیتی، علمی و فرهنگی ملل متحد^۱ (یونسکو) یکی از مؤسسات تخصصی وابسته به سازمان ملل متحد می‌باشد که تقریباً تمامی دول جهان عضویت آنرا پذیرفته، درخصوص مسائل آموزشی، علمی و فرهنگی با آن در ارتباط می‌باشند. از آنجا که ارائه تصویر روشنی از ساختار، فعالیتها و سیاستهای آموزشی این نهاد برای دست‌اندرکاران مسائل آموزشی و فرهنگی و دانشجویان رشته‌های علوم تربیتی می‌تواند مفید باشد، در این نوشتار کوشش می‌شود که ضمن معرفی مؤسسات آموزشی وابسته به یونسکو، گوشه‌ای از فعالیتها و سیاستهای آموزشی آن نیز تشریح شود. به این امید که نوشته حاضر خوانندگان را در فهم روشن‌تر این سازمان یاری رساند.

تاریخچه تأسیس یونسکو

در شانزدهم نوامبر ۱۹۴۵ میلادی، کنفرانسی به منظور تأسیس سازمان تربیتی علمی و فرهنگی ملل متحد با شرکت وزرای آموزش و پرورش ۴۴ کشور جهان در لندن برگزار شد. در این کنفرانس اساسنامه پیشنهادی کشور فرانسه و نیز متنی که توسط هیأت‌های شرکت‌کننده تهیه شده بود، مورد بررسی قرار گرفت. سرانجام اساسنامه یونسکو با تلفیقی از دو سند مذکور تهیه شد^۲ و از تصویب کشورهای شرکت‌کننده گذشت. متعاقب آن یعنی در سال ۱۹۴۶، پاریس (مرکز کشور فرانسه) به عنوان مقر دبیرخانه آن تعیین شد. بدین سان یونسکو، به منظور ایجاد همکاری میان ملل عالم از طریق توسعه تعلیم و تربیت، علم و فرهنگ و نیز به نیت حفظ صلح و امنیت و احترام به قانون، حقوق انسانها و آزادیهای اساسی، پای به عرصه وجود گذاشت.

ارکان یونسکو

طبق مواد چهار تا شش اساسنامه یونسکو، این سازمان دارای ارکانی به شرح زیر است:

الف - کنفرانس عمومی:

اعضای کنفرانس عمومی یونسکو را هیأت‌های کشورهای عضو، شرکت‌کننده در اجلاسهای کنفرانس تشکیل می‌دهند. این کنفرانس معمولاً هر دو سال یکبار تشکیل می‌شود. برنامه‌ها و بودجه میان مدت^۳، و بلندمدت و نیز قطعنامه‌های پیشنهادی را از تصویب می‌گذرانند. به علاوه اعضای شورای اجرایی یونسکو را انتخاب و مدیرکل را که از طرف شورای اجرایی نامزد می‌شود، منصوب می‌کند.

ب - شورای اجرایی^۴:

اعضای این شورا که در حال حاضر ۵۰ نفر می‌باشند، از بین اشخاص صاحب‌نظری که توسط کشورهای عضو یونسکو نامزد می‌شوند، با رای مخفی همین کشورها و براساس توزیع جغرافیایی برای مدت ۴ سال انتخاب می‌گردند. وظیفه عمده این شورا نظارت بر

اجرای برنامه‌های یونسکو، تهیه دستور جلسه کنفرانس عمومی و نیز همفکری با مدیرکل در تهیه پیش‌نویس برنامه‌های کلی یونسکو است.

ج - دبیرخانه^۵:

امور دبیرخانه توسط مدیرکل و تعدادی کارشناس و کارمند اداره می‌شود. مدیرکل که در رأس دبیرخانه قرار دارد، بر اساس پیشنهاد شورای اجرایی و با تصویب کنفرانس عمومی برای مدت شش سال منصوب می‌شود که پس از پایان دوره اول می‌تواند برای دوره‌های بعدی نیز نامزد شود.

ارتباط کشورهای عضو با یونسکو، از طریق نمایندگان ثابت یا سفرای کشورهای عضو در این سازمان صورت می‌گیرد. بدین معنی هر کشوری که عضو این سازمان باشد، سفیر یا نماینده‌ای ثابت به یونسکو اعزام می‌کند تا مجری هدفهای سیاسی کشور متبوع خود در یونسکو باشد. علاوه بر نمایندگی ثابت، نهاد دیگری که وظیفه برقراری ارتباط کشورهای عضو را با یونسکو عهده‌دار است، کمیسیون ملی یونسکو نام دارد.

کمیسیون ملی یونسکو در ایران در سال ۱۳۲۷ هجری شمسی تأسیس گردید و اساسنامه آن در خردادماه ۱۳۲۸ به تصویب هیأت وزیران وقت رسید.

شورای انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۹ بر اساس ماده واحده‌ای به وزیر فرهنگ و آموزش عالی اختیار داد که اساسنامه جدیدی را برای کمیسیون ملی در ایران تهیه و دبیرکل کمیسیون را تعیین کند. طبق اساسنامه جدید، کمیسیون ملی یونسکو مرکب از شورای عالی مشورتی، دبیرخانه و دبیرکل می‌باشد. شورای عالی مشورتی که متشکل از چند وزیر از جمله وزیر فرهنگ و آموزش عالی، وزیر آموزش و پرورش، وزیر امور خارجه و چند تن از اشخاص صاحب‌نظر می‌باشد، نظارت عالی بر برنامه‌های کمیسیون ملی یونسکو را دارد.

دبیرخانه کمیسیون ملی یونسکو در ایران دارای دو بخش مطالعاتی و اجرایی است که عهده‌دار برقراری ارتباط و انجام مکاتبات با دبیرخانه یونسکو در پاریس و نمایندگی ثابت جمهوری اسلامی ایران در یونسکو است. فراهم کردن مقدمات شرکت هیأت‌های جمهوری اسلامی ایران در کنفرانس عمومی و سایر کنفرانسها و کنگره‌ها و سمینارهای یونسکو، تهیه قطعنامه‌ها و پیشنهادهای جمهوری اسلامی ایران برای ارائه به کنفرانس عمومی نیز از دیگر وظایف دبیرخانه می‌باشد. ریاست دبیرخانه کمیسیون ملی با دبیرکل این کمیسیون است که این سمت را در حال حاضر وزیر فرهنگ و آموزش عالی عهده‌دار می‌باشد. کمیسیون ملی یونسکو در حال حاضر در زمینه‌های آموزش و پرورش، علوم، فرهنگ، علوم اجتماعی و ارتباطات فعالیت می‌کند.

مراکز و واحدهای آموزشی تابعه یونسکو

دبیرخانه یونسکو که در پاریس قرار دارد، به تناسب وظایف و فعالیت‌هایش، بخشها،

واحدها و مراکز گوناگونی را تأسیس کرده است که بخش آموزش و پرورش^۱ یکی از قسمتهای عمده آن به حساب می آید. این بخش که زیر نظر معاون آموزشی مدیرکل اداره می شود، متناسب با سیاستهای کلی یونسکو و با عنایت به مصوبات کنفرانس عمومی، برنامه هایی را در زمینه های مختلف تعلیم و تربیت تهیه و اجرا می کند تا اهداف کلی یونسکو در خصوص آموزش و پرورش را محقق سازد.

علاوه بر بخش آموزش و پرورش، مراکز و مؤسسات دیگری نیز زیر نظر دبیرخانه مرکزی در نقاط مختلف دنیا تأسیس شده است که در خصوص مسائل مختلف آموزش و پرورش فعالیت می کنند. این مراکز و مؤسسات عبارتند از:

- ۱- دفتر بین المللی تعلیم و تربیت، (ژنو - سوئیس)^۷
- ۲- مؤسسه آموزشی یونسکو (هامبورگ - آلمان)^۸
- ۳- مؤسسه بین المللی برنامه ریزی آموزشی (پاریس - فرانسه)^۹
- ۴- دپارتمان آموزش و پرورش یونسکو (وین - اتریش)^{۱۰}
- ۵- دفاتر منطقه ای یونسکو برای آموزش و پرورش (بانکوک - بیروت - داکار - سانتیاگو)
- ۶- مرکز اروپایی آموزش عالی (بخارست - رومانی)^{۱۱}
- ۷- مرکز منطقه ای آموزش عالی در آمریکای لاتین (کاراکاس)^{۱۲}
- ۸- انجمن بین المللی دانشگاهها

علاوه بر مؤسسات و مراکز آموزشی فوق، یونسکو برنامه هایی نیز در خصوص مسائل آموزشی به وجود آورده است که عبارتند از:

- ۱- برنامه آموزشی یونسکو برای پناهندگان و آوارگان
 - ۲- برنامه آموزش عالی و آموزش از راه دور در آسیا و اقیانوسیه
 - ۳- برنامه آموزش برای بهبود کیفیت زندگی
- اینک به اهم وظایف برخی از این مؤسسات و مراکز به اختصار اشاره می شود. آنگاه فعالیتها و سیاستهای آموزشی یونسکو بررسی خواهد گردید.

۱- دفتر بین المللی تعلیم و تربیت

این دفتر قدیمی ترین مرکز آموزشی یونسکو است و چندین سال قبل از تأسیس یونسکو پایه گذاری شده است. این دفتر در سال ۱۹۲۵ به عنوان یک سازمان خصوصی شروع به کار کرد ولی وقتی نمایندگان رسمی کشورهای لهستان - اکوادور و سوئیس موافقت کردند که برای ارتقاء سطح آموزش و پرورش در جهان با کمک هم در یک سازمان به کار بپردازند، این دفتر از حالت خصوصی خارج شد و به صورت یک مؤسسه بین المللی درآمد و بعدها در سال ۱۹۶۹ به یونسکو پیوست.

دفتر بین المللی تعلیم و تربیت در واقع مرکز "آموزش و پرورش تطبیقی" یونسکو

به حساب می آید و دارای وظایفی به شرح زیر است:

- تشکیل کنفرانس جهانی آموزش و پرورش هر دو سال یکبار
- طبع و نشر مطالعات تطبیقی آموزش و پرورش
- گردآوری اطلاعات و اسناد در زمینه آموزش و پرورش از کلیه کشورها
- حفظ و توسعه کتابخانه‌های بین‌المللی آموزش و پرورش و نیز نمایشگاههای بین‌المللی آموزش و پرورش

این دفتر تا سال ۱۹۹۱، چهل و دو کنفرانس علمی در زمینه آموزش و پرورش برگزار کرده است. کنفرانسها هر دو سال یکبار و با شرکت مسئولان سطح بالای آموزش و پرورش و آموزش عالی کشورهای عضو و متخصصان و صاحب نظران برگزار می شود.

۲- مؤسسه آموزشی یونسکو در هامبورگ

این مؤسسه آموزشی که در سال ۱۹۵۱ میلادی در هامبورگ آلمان شروع به کار کرد، توسط یک هیأت مدیره یازده نفره که از طرف مدیرکل یونسکو انتخاب می گردند، اداره می شود. یکی از اعضای آن باید ملیت جمهوری فدرال آلمان را داشته باشد. مؤسسه مذکور تاکنون در زمینه آموزش و پرورش تطبیقی، اصلاحات آموزشی و آموزش مستمر، تحقیقاتی انجام داده است. اخیراً توجه خود را به آموزش مستمر و تأثیر این نوع آموزش روی برنامه‌های درسی معطوف کرده است.

۳- مؤسسه بین‌المللی برنامه‌ریزی آموزشی

این مؤسسه در سال ۱۹۶۳ به عنوان یک واحد نیمه مستقل یونسکو در پاریس شروع به کار کرد (در دوازدهمین اجلاس کنفرانس عمومی یونسکو تصمیم گرفته شد که این مؤسسه تأسیس شود). این مؤسسه همه ساله تعدادی از کارشناسان آموزشی کشورهای عضو یونسکو را در زمینه برنامه‌ریزی آموزشی، مدیریت آموزشی و تحقیقات آموزشی تربیت می کند، به علاوه بنابه تقاضای کشورهای عضو، دوره‌های فشرده در سطح منطقه‌ای و ملی برای کشورهای مختلف تشکیل می دهد.

۴- دفاتر منطقه‌ای یونسکو

یونسکو به منظور جلوگیری از تمرکز بیش از حد کارها در دبیرخانه مرکزی، در چهار منطقه آسیا و اقیانوسیه (بانکوک) آفریقا (داکار) آمریکای لاتین (سانتیاگو) و ممالک عربی (بیروت) دفاتری تأسیس کرده است که در واقع وظایف یونسکوی مرکزی را در سطح منطقه و در مقیاس کوچکتر انجام می دهند.

دبیرخانه مرکزی یونسکو در عین حال که حق استقلال داخلی برای دفاتر منطقه‌ای قائل است، بر کارهایشان نیز نظارت دارد. البته این دفاتر بر حسب نوع فعالیت و اختیارات خود

می‌توانند دفاتر زیرمنطقه‌ای دیگری بوجود آورند. بطورکلی این دفاتر مستمراً اقداماتی به شرح زیر انجام می‌دهند:

- ۱- جمع‌آوری اسناد و اطلاعات و اطلاع‌رسانی به منظور انجام کارهای پژوهشی
- ۲- فعالیت در زمینه برنامه‌ریزی آموزشی و درسی، آموزش علوم و تکنولوژی آموزش فنی و حرفه‌ای، آموزش بزرگسالان و آموزش روستایی و توسعه.
- ۳- برگزاری سمینار، دوره‌های کارآموزی علمی و فنی به منظور تربیت کادر علمی و فنی موردنیاز کشورهای عضو.
- ۴- برگزاری کنفرانس وزرای آموزش و پرورش و مسئولان اقتصادی منطقه.
- ۵- اجرای برنامه‌های فرهنگی یونسکو و کمک به حفظ و نگهداری میراث‌های فرهنگی کشورهای منطقه.
- ۶- برگزاری کنفرانس‌های بین‌الدول.

۵- انجمن بین‌المللی دانشگاهها

در سال ۱۹۴۹ دفتري به نام دفتر بین‌المللی دانشگاهها در دبیرخانه مرکزی یونسکو تأسیس شد و کار خود را در سال ۱۹۵۰ با تشکیل یک کنفرانس بین‌المللی در ایتالیا آغاز کرد. در خلال همین کنفرانس بود که نمایندگان ۱۵۰ دانشگاه و مؤسسه آموزش عالی انجمن بین‌المللی دانشگاهها را بنیان نهادند.

هدف انجمن، فراهم کردن زمینه همکاری و ارتباط بین دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی است. کنفرانس عمومی این انجمن هر ۵ سال یکبار تشکیل می‌شود که در خلال آن علاوه بر انتخاب رئیس انجمن، سیاستها و خط‌مشی‌های جدید انجمن تعیین می‌شود.

نگاهی به فعالیتهای آموزشی یونسکو

کارنامه فعالیتهای چهار و چندساله یونسکو حاکی از این است که این سازمان برای وصول به اهداف آموزشی موردنظرش توانسته است دهها کنفرانس و کنگره بین‌المللی و منطقه‌ای و صدها نشست تخصصی و کارشناسی و دوره کارآموزی و کارورزی برگزار کند. همچنین موفق شده است که صدها طرح تجربی و برنامه تحقیقاتی به‌اجراء درآورد و ماحصل کار این اجلاسها و دوره‌ها و طرحهای پژوهشی را به صورت کنوانسیون، اعلامیه، توصیه‌نامه، رهنمود، گزارش و ... منتشر نماید^{۱۳} و بدین سان آموزش و پرورش کشورها را در جهت‌هایی خاص سوق دهد.

یونسکو به آموزش و پرورش در تمام سطوح آن یعنی از پیش‌از دبستانی گرفته تا سطح دانشگاهی توجه داشته و به فراخور انتظارات و نیازهای زمان، برنامه‌ها و طرحهایی را تدارک دیده است.

مبارزه با بیسوادی و توسعه آموزش بزرگسالان به‌ویژه در کشورهای جهان سوم از جمله زمینه‌هایی است که یونسکو به آن اولویت داده و سهم قابل ملاحظه‌ای از اعتبارات خود را صرف طرح‌ها، برنامه‌های اجرایی، و فعالیتهای تحقیقاتی در این خصوص کرده‌است.

بهره‌گیری از اندیشه‌های صاحب‌نظران و علمای تعلیم و تربیت، و انتشار آثار و آراء و افکار آنان نیز از جمله مواردی است که یونسکو از دیرباز به آن توجه داشته‌است. زیرا یونسکو همواره بر این باور بوده‌است که باید بین مجامع علمی و دانشگاهی و صاحبان اندیشه‌های نو و نظریه‌پردازان از یکسو و مسئولان اجرایی آموزش و پرورش کشورها از سوی دیگر، همکاری و همفکری ایجاد کرد و بین نظر و عمل ارتباط برقرار نمود.

باید اضافه کرد که یونسکو در خصوص بهبود روشهای مدیریت و برنامه‌ریزی، کاربرد تکنولوژی، معرفی نوآوریهای آموزشی، و بالاخره انطباق محتوای برنامه‌ها با انتظارات در حال تحول جوامع، نقشی فعال داشته و طرحهای متعددی را در کشورهای مختلف به‌اجراء درآورده‌است.

به‌علاوه یونسکو به آموزش و پرورش گروههای خاصی، مانند کودکان استثنایی، آوارگان، فرزندان خانواده‌های کارگر و مهاجر نیز توجهی ویژه داشته و برنامه‌هایی را در این خصوص پیاده کرده‌است.

این سازمان همگام با فعالیتهای آموزشی فوق، گامهایی نیز در جهت حمایت از حقوق آموزشی ملل محروم و مستضعف برداشته‌است که باید آنها را از کارهای درخور توجه این سازمان به حساب آورد. به‌عنوان مثال، هنگامی که دولت اشغالگر اسرائیل دانشگاهها و مؤسسات آموزشی فلسطینیان را در دهه ۱۹۸۰ میلادی به محاصره نظامی درآورد و تعدادی از آنها را برای مدتها تعطیل کرد، این سازمان در پی درخواستهای کشورهای مسلمان‌نشین از جمله جمهوری اسلامی ایران، سازمان علمی، آموزشی و فرهنگی اسلامی^{۱۴} و نماینده سازمان آزادیبخش فلسطین در یونسکو، هیأتی را مأمور کرد تا وضع مؤسسات آموزشی فلسطینیان را در سرزمینهای اشغالی مورد بررسی قرار دهند و مدیرکل یونسکو را از موقعیت آموزشی فلسطینیان مطلع کنند. مدیرکل یونسکو (احمد مختارامبو) پس از پافشاریهای زیاد و علی‌رغم کارشکنیهای دولت غاصب اسرائیل، موفق شد هیأتی ظاهرأ بی‌طرفی را به سرزمینهای اشغالی اعزام کند و پس از گردآوری اطلاعات لازم، پیش‌نویس قطعنامه‌هایی را مبنی بر محکومیت اشغالگران اسرائیلی، تسلیم کنفرانس عمومی بنماید و از این رژیم بخواهد که حقوق آموزشی فلسطینیان را در سرزمینهای اشغالی محترم‌شمارد. پیگیریهای متد مدیرکل یونسکو و اعزام بازرسانی به مناطق اشغالی و بازدید از مراکز آموزشی فلسطینها، موجب شد که کنفرانس عمومی یونسکو سه قطعنامه در سالهای ۱۹۸۵، ۱۹۸۷ و ۱۹۸۹ در حمایت از فلسطینیان و علیه اسرائیل تصویب کند و توجه جهانیان را به پایمال شدن حقوق مردم محروم فلسطین در

سرزمینهای اشغالی، جلب نماید^{۱۵}.

سیاستهای آموزشی یونسکو

مواردی که در بالا به آنها اشاره شد و موارد دیگری که ذکر آنها از حوصله این نوشتار خارج است، حاکی از تمایل یونسکو به توسعه و رشد آموزش و پرورش می باشد و می توان آنها را از نکات قوت این سازمان به شمار آورد. اما نباید از ذکر مقدمه فوق به این نتیجه رسید که همه برنامه ها و فعالیتهای یونسکو و در مجموع رسالت کلی آن مورد تأیید می باشد و از هرگونه انتقاد و ایرادی مبری است. بلکه یونسکو مانند سایر سازمانهای بین المللی با کاستیها و ضعفهای گوناگونی مواجه است که گاه کفه ضعفها و ایرادهای آن سنگین تر از کفه محاسن و امتیازاتش می باشد. یعنی نباید ظواهر فریبنده برخی کارها موجب شود که سیاستهای آموزشی و فرهنگی واقعی آن مخفی گردد و ملل جهان سوم به ویژه کشورهای اسلامی دنباله رو همه سیاستهای آموزشی آن شوند.

لذا با ذکر شمه ای از دیدگاههای فکری گرداندگان این سازمان و شرح پاره ای از فعالیتهای آن، سعی می شود که ماهیت واقعی سیاستهای کلی یونسکو روشن و برخی از ضعفهای کلی آن نمایانده شود. ...

۱ - اشاعه اندیشه های فلسفی غرب

خاستگاه یونسکو مانند سایر سازمانهای بین المللی هم خانواده اش، مغرب زمین است و خطوط اولیه سیاستهای آن را غربیها طراحی و تنظیم کرده اند. به همین دلیل آراء و اندیشه فلسفی غرب بر آن سایه افکنده و به آن رنگ و صبغه غربی داده است. علی رغم اینکه بیشترین اعضای آنرا در حال حاضر کشورهای جهان سوم تشکیل می دهند، معذالک حضور اندیشه و افکار مردم جهان سوم آن طور که باید و شاید محسوس نیست. یعنی این سازمان هنوز نتوانسته است خود را از قید اندیشه های فلسفی بنیانگذاران اولیه اش رها سازد و به صورت سازمانی مستقل و مولد اندیشه و اشاعه دهنده اندیشه های فلسفی همه ملل عضو که اکثر آنها را مردم جهان سوم تشکیل می دهند، در آید. بلکه قرائن نشان می دهد که در ترویج افکار و آراء فلسفی غربیان که مؤسس آن بوده اند، سعی وافری دارد و از فرهنگ و فلسفه غرب بیشتر جانبداری می کند. شاهد این مدعا این است که بنیانگذاران اولیه یونسکو امیدوار بوده اند که به مدد یونسکو، تفاوتهای فرهنگی ملل مختلف، به تدریج از بین برود و سرانجام مردم جهان صاحب فرهنگ یگانه ای بشوند. جولیان هکسلی^{۱۶} انگلیسی اولین مدیرکل یونسکو پیشنهاد کرد که این فرهنگ یگانه باید دارای عناصر زیر باشد:

اومانیسیم یعنی اصالت انسان. لیبرالیسم یعنی هیچ فرد و گروهی در جامعه عقاید خود را بر افراد و گروههای دیگر تحمیل نکند و بالاخره نسبت یعنی هیچ عقیده و دستوری در تاریخ بشری دارای ارزش مطلق نیست.

بازتاب طرز فکر فوق یعنی تجلی عناصر فرهنگی، مورد نظر هکسلی را می‌توان در میثاقها^{۱۷}، توصیه‌نامه‌ها^{۱۸}، و رهنمودهای یونسکو به‌خوبی مشاهده کرد. برای روشن شدن مطلب به ذکر نمونه‌هایی می‌پردازیم.

زنه ماهو^{۱۹}، مدیرکل یونسکو در سال ۱۹۷۱ تصمیم گرفت که یک کمیسیون بین‌المللی مأمور بررسی مسائل تعلیم و تربیت شود و خط‌مشیها و رهنمودهایی را برای توسعه تعلیم و تربیت در جهان تدارک ببیند. کمیسیون مذکور پس از مطالعات و بررسیهای گوناگون، گزارش خود را در سال ۱۹۷۲ میلادی تسلیم مدیرکل یونسکو کرد. این گزارش که بعدها به‌صورت کتابی تحت عنوان آموختن برای زیستن^{۲۰} از طرف یونسکو منتشر شد، در واقع حاوی توصیه‌ها و رهنمودهایی برای ملل عالم می‌باشد و مسائل تعلیم و تربیت را از دید فلسفه اومانیستی می‌نگرد و چنین القاء می‌کند که اومانیسم باید فلسفه حاکم بر نظام تعلیم و تربیت جهان باشد.

«... اگر علم را به معنای وسیع آن در نظر بگیریم، یعنی آن را شامل کلیه وسیله‌ها و روشهایی بدانیم که از آن راه می‌توانیم واقعیات گوناگون را درک کنیم و از همان راه نیز بر آنها اثر بگذاریم، باید با دید علمی (که همه امکانات دستیابی به حقیقت را در بر می‌گیرد)، به ماهیت نیازها و آمال انسان پی ببریم و آنگاه با احترامی که شرط مکتبهای انسانگرا و فلسفه اومانیستی است، تأمین نیاز و آمال عینی چنین انسانی را هدف تعلیم و تربیت قرار دهیم. به عبارت دیگر قرار گذاشته‌ایم که مسأله تعلیم و تربیت را، منحصرأ در چهارچوب فلسفه‌ای که نام آن را انسانگرایی علمی گذاشته‌ایم، مورد بررسی قرار دهیم.»^{۲۱}

کارگزاران یونسکو در جای دیگر از گزارش خود از مشرب نسبیّت و اندیشه‌های هکسلی دفاع می‌کنند و می‌گویند تا این شیوه تفکر را بر اذهان مردم جهان حاکم کنند. اینان در گزارش خود به مردم کشورهای عضو یونسکو چنین توصیه می‌کنند:

"هیچکس نباید عقاید خود را به‌صورت الگوها یا قواعدی درآورد که برای همه زمانها، همه تمدنها و همه شیوه‌های زندگی معتبر باشند"^{۲۲}

واضح است که کارگزاران یونسکو به دین و ارزشهای اخلاقی که جاوید و جهانی می‌باشند. روی خوش نشان نمی‌دهند و با اشاعه دین و ارزشهای اخلاقی نیز مخالفت می‌ورزند. در واقع آنها در اندیشه طراحی و پی‌افکندن نظام تعلیم و تربیتی در جهان هستند که پیوندی با دین، ارزشهای اخلاقی جاودانی و منبعث از مذهب نداشته‌باشد و تساهل مذهبی در همه‌جا به‌عنوان یک اصل پذیرفته‌شود.

۲- انحصاری شدن پستهای کلیدی یونسکو برای غریبها

قرائن نشان می‌دهد که غریبها برای آنکه بتوانند همچنان نفوذ خود را بر یونسکو اعمال کنند و از آن به عنوان وسیله‌ای برای نشر افکار خود استفاده نمایند، همواره سعی دارند مدیریت سطوح بالا و پستهای کلیدی آن را به انحصار خود درآورند. و بدین سان مانع دستیابی کارشناسان کشورهای جهان سوم به پستها و مشاغل کلیدی شوند. تاریخ چهل و چندساله این سازمان نشان می‌دهد که از میان هفت نفر مدیرکل یونسکو ۲۳ تنها یک تن آفریقایی به نام احمد مختارامبو توانست به عنوان مدیرکل یونسکو برگزیده شود. و هم در زمان او بود که تحولاتی چشمگیر در زمینه‌های فرهنگی، آموزشی، علمی به نفع کشورهای جهان سوم رخ داد و برای مدت زمانی از نفوذ غریبها کاسته شد. در دوران مدیریت احمد مختارامبو قطعنامه‌هایی در حمایت از مردم فلسطین و محکومیت اسرائیل به تصویب کنفرانس عمومی یونسکو رسید و از نفوذ آمریکا در این سازمان جلوگیری شد.

۳- انتقال الگوهای آموزشی غرب به کشورهای جهان سوم

پیش از این گفته شد که اداره بیشتر پستهای کلیدی یونسکو به مدیران و کارشناسان غربی سپرده شده است و هم اینان هستند که در طراحی برنامه‌ها، تدوین استراتژیها، تعیین نوع تحقیقات و نیز اعطای کمکها و انتشار آراء و اندیشه‌ها بیشترین نقش را ایفا می‌کنند. ریچموند وانر کارشناس یونسکو در این خصوص چنین می‌گوید:

"ساله است که دولت آمریکا و بسیاری از افراد آمریکایی از تربیون یونسکو استفاده کرده و در حقیقت نقشی فعال در زمینه بسیاری از برنامه‌های آموزشی یونسکو ایفا کرده‌اند. یونسکو در جریان برنامه‌های اخیر به مسائلی چون علوم، آموزش محیط زیست، آموزش فنی و حرفه‌ای، نقش زنان در آموزش، آموزش معلولین، آموزش برای صلح، تفاهم بین‌المللی، حقوق بشر، تربیت بدنی، شناسایی مدارک و مدارج تحصیلی عالی توجهی خاص داشته است. هر یک از این برنامه‌ها که حوزه‌هایی تخصصی هستند و نیز برنامه‌های دیگر از برنامه‌های آمریکا منشأ گرفته‌اند و زمینه را برای برقراری ارتباط حرفه‌ای با دولت آمریکا یا کانالهای خصوصی فراهم می‌سازند." ۲۴

تجربه نشان داده است که وقتی کشورهای جهان سوم برای شناسایی مسایل و مشکلات، ارائه راه‌حلهای و تدوین استراتژیهای آموزشی، از یونسکو طلب مساعدت و کمک مشورتی می‌کنند، یونسکو برای پاسخگویی به این درخواستها همواره از کارشناسان و مشاوران غربی مدد می‌گیرد. این دسته از کارشناسان و مشاوران نیز به دلیل نداشتن شناخت دقیق و درست از مسایل کشورهای جهان سوم و یا به تبعیت از موضع فکری خود به سراغ راه‌حلهایی می‌روند که در غرب کارساز و مؤثر بوده‌اند. در نتیجه کشورهای

جهان سوم اغلب بنا به توصیه کارشناسان غربی یونسکو حل مسایل و مشکلات خود را درگرو قبول الگوهای آموزشی غرب می‌بینند.

۴ - نفوذ سازمانهای آموزشی غیردولتی غربی در یونسکو

در بسیاری از کشورهای دنیا به ویژه در اروپا و آمریکا، سازمانها، فدراسیونها، اتحادیه‌ها و انجمنهای آموزشی گوناگونی وجود دارد که اگرچه به ظاهر حافظ منافع صنف معلمان، دبیران و استادان دانشگاه در مقابل دولتها هستند، اما در واقع در پی آنند که نظام آموزشی کشورهای جهان را تحت نفوذ فکری خویش قرار دهند. این نوع نهادهای غیردولتی از لحاظ قلمرو فعالیت به سه دسته ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی یا جهانی تقسیم می‌شوند که در این میان اتحادیه‌ها و انجمنهای بین‌المللی یا جهانی، نفوذ خاصی در یونسکو کسب کرده‌اند.

از معروفترین نهادهای غیردولتی بین‌المللی، می‌توان به فدراسیون بین‌المللی اتحادیه‌های معلمان آزاد^{۲۵}، کنفدراسیون جهانی معلمان^{۲۶} و کنفدراسیون جهانی سازمانهای حرفه معلمی^{۲۷} اشاره کرد.

اتحادیه جهانی معلمان آزاد که قریب چهار میلیون معلم، دبیر و استاد از سراسر جهان عضویت آنرا دارند، سازمانی است که اساسنامه آن بر مبنای اصول مارکسیسم تنظیم شده و مبشر افکار مارکسیستی است. دو کنفدراسیون دیگر نیز که مقر آنها در کشورهای اروپایی است، با اندکی تفاوت همان موضع فکری فدراسیون بین‌المللی اتحادیه‌های معلمان آزاد را دارند.

پیش از این یاد آور شدیم که یونسکو برای به اصطلاح بهبود و اصلاح وضع آموزش و پرورش ملل عام، میثاقها، توصیه‌نامه‌ها و رهنمودهایی را به تصویب کنفرانس عمومی می‌رساند و آنها را به صورت اسناد رسمی جهت به اجرا گذاشتن، به کشورهای عضو ابلاغ می‌کند. معمولاً یونسکو برای یافتن راه‌حل و نهایتاً تهیه چهارچوب کلی این نوع توصیه‌نامه‌ها و میثاقها و رهنمودها، به سراغ نهادهای فوق‌الذکر می‌رود و در تدوین مفاد این نوع اسناد از این نهادها کمک می‌گیرد.

بدیهی است این نوع فدراسیون و کنفدراسیونها از موضع فکری خود به مسائل آموزشی جهان می‌نگرند و همواره مفاد میثاقها و توصیه‌نامه‌ها را طوری تنظیم می‌کنند که منعکس‌کننده نظرگاه و خواست آنها باشد. این اسناد به گونه‌ای نوشته می‌شوند که سکولاریسم (دین ناباوری) تساهل مذهبی، بی‌بندوباری اخلاقی، آزادی و عدم تبعیض به سبک و شیوه غربی و ... القاء و تبلیغ شود لذا این مسأله نیز به نوبه خود یکی دیگر از ضعفهای یونسکو به شمار می‌رود. یعنی یونسکو به صورت محتملی برای انتقال افکار سازمانهای خاص که اهداف ویژه‌ای را دنبال می‌کنند، درآمده‌است.

انتظارات مردم جهان سوم از یونسکو

عده‌ای بر این باورند که یونسکو در زمینه آموزش و پرورش می‌تواند کماکان نقش خود را در انتقال تجارب و نوآوریها و مبادله افکار و تبادل اطلاعات بین کشورها ایفا کند. و چون گذشته با استفاده از کمکهای مالی، مشورتی و فنی دول پیشرفته صنعتی، ممالک در حال توسعه را در بازسازی نظام آموزش و پرورش یاری دهد. همچنین با بهره‌گیری از نظرات متخصصان و تشکیل اجلاسها و گردهماییها و تربیت کارشناسان و انتشار کتاب و مجله و تهیه مواد آموزشی و اجرای طرحهای تحقیقاتی و ارائه طریق و دستیابی به راه‌حلهای مناسب، گام در راه توسعه و تعالی آموزش و پرورش ملل عام بردارد.

در مقابل دیدگاه فوق، نظری دیگر وجود دارد و آن این است که یونسکو در برآوردن انتظارات اکثر اعضاء این سازمان که اصطلاحاً آنها را کشورهای جهان سوم می‌نامند، توفیق چندانی حاصل نکرده است و تداوم فعالیت‌های آن به تحقق خواسته‌های این ممالک کمک چشمگیری نخواهد کرد. برخی از استدلال‌های طرفداران این نظرگاه به شرح زیر است:

۱ - "یونسکو یکی از سازمانهای تخصصی وابسته به سازمان ملل متحد می‌باشد که نمی‌تواند خارج از منشور، چهارچوب و مقررات آن عمل کند و باید همواره خود را با سیاستها و خط‌مشیهای کلی سازمان ملل متحد هماهنگ کند. لذا برخی از انتقادهایی که بر سازمان ملل متحد وارد می‌باشد، به یونسکو نیز تسری پیدامی‌کند."

۲ - انتقال تجارب و نوآوریها و تبادل افکار دوجانبه نمی‌باشد. بلکه کشورهای جهان سوم نقشی انفعالی دارند و مصرف‌کننده دستاوردهای آموزشی، فنی و علمی نشأت گرفته از کشورهای غربی می‌باشند.

۳ - تفاوت‌های فکری و فلسفی و اختلاف جهان‌بینی بین کارگزاران یونسکو وابسته به این دودسته از کشورها، موجب می‌شود که این دو گروه از کارگزاران طرز تلقیهای متفاوتی از مسائل و مشکلات داشته باشند و در ارائه راه‌حلهای اتساق نظر بین آنها حاصل نشود. در نتیجه نمایندگان کشورهای جهان سوم اغلب به دلیل نفوذ نمایندگان کشورهای توسعه یافته، از فکر خود دست می‌کشند و راه‌حل گروه غالب را که همانا غربیها هستند، می‌پذیرند.

۴ - کشورهای توسعه یافته غربی نه تنها از لحاظ فکری نفوذ بیشتری بر یونسکو اعمال می‌کنند بلکه به لحاظ پرداخت بخش زیادی از بودجه یونسکو، صاحب نوعی قدرت نامرئی هستند و تصمیماتی را که در یونسکو گرفته می‌شود، به مقدار قابل ملاحظه‌ای تحت تأثیر قرار می‌دهند.

با توجه به آنچه در بالا بحث شد، می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که اگر در سیاستهایی که از دیرباز بر یونسکو حاکم بوده و اکنون نیز حاکم است، تجدید نظرهایی به سود کشورهای جهان سوم به عمل نیاید، اگر دست‌اندرکاران یونسکو کماکان در اندیشه حاکم‌گرداندن فرهنگ غربی بر جهان باشند، اگر کشورهای جهان سوم نتوانند در

تصمیم‌گیریهای سطوح بالا، مانند انتخاب مدیرکل، تنظیم برنامه‌ها و خط‌مشیها و سیاستها، نقش تعیین‌کننده داشته باشند، و بالاخره اگر یونسکو به صورت سازمانی مستقل از زدوبندهای سیاسی بین‌المللی عمل نکند، در آن صورت کشورهای جهان سوم ناگزیرند در ادامه همکاری خود با یونسکو تجدید نظر کنند. یعنی یا باید برای دستیابی به قدرت اجرایی بیشتر و اعمال فکر و اشاعه اندیشه‌های خود تلاش فزونتری را آغاز کنند و یا سازمانهایی را بنیانگذاری کنند که جوابگوی انتظارات و خواسته‌های آنان باشد.^{۲۸}

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

زیر نویسها:

- ۱ - United Nations Educational Scientific and Cultural Organization. (UNESCO)
- ۲ - Conference for the Establishment of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Preparatory Commission Unesco, London June, 1946.
- * برای آشنایی با برنامه و بودجه کوتاه مدت دو ساله ۱۹۹۲ - ۱۹۹۳ یونسکو رجوع شود به مندرج:
- ۳ - Approved Programme and Budget For 1992 - 1993, 26C/5, Paris, 1992
- ۴ - Executive Board
- ۵ - Secretariate
- ۶ - Education Sector
- ۷ - International Bureau of Education
- ۸ - Unesco Institute for Education

- ۹ - International Institute for Educational Planning
 ۱۰ - Unesco Department of Education
 ۱۱ - European Centre for Higher Education
 ۱۲ - Regional Centre for Higher Education in Latin America
 ۱۳ - Unesco, on the Eve of its Fortieth Anniversary, Prepared under the Direction of Mr. Amadou-Mahatar MBOW, Unesco Paris, 1985.

۱۴ - Islamic Educational Scientific and Cultural Organization

۱۵ - تصویب چنین قطعنامه‌هایی از جانب کنفرانس عمومی موجب شد که دولت آمریکا و به دنبال آن انگلیس در حمایت از دولت غاصب اسرائیل عضویت خود را در یونسکو به حال تعلیق درآورند و با عدم پرداخت حق عضویت خود، یونسکو را از لحاظ مالی در تنگنا فرار دهند و زمینه را برای عدم انتخاب مجدد احمد مختارامبو مدیرکل یونسکو در دوره بعدی فراهم کنند. لازم به ذکر است بودجه یونسکو توسط کشورهای عضو و براساس میزان تولید ناخالص ملی کشورهای پرداخت می‌شود.

۱۶ - Julian Huxley

۱۷ - Conventions

۱۸ - Recommendations

۱۹ - Rench, Mah ou

۲۰ - Learning to be

۲۱ - آرنور پتروفسکی و دیگران، آموختن برای زیستن، ترجمه محمد قاضی و دیگران - انتشارات امیرکبیر، تهران، ۱۳۵۶ صفحه ۱۰.

۲۲ - همان اثر صفحه ۲۵۳

۲۳ - اسامی مدیران کل یونسکو و دوران مدیریت آنها به شرح زیر است:

Julian Huxley 1946 - 48

تیمه انگلیس

Jaime Torres Bodet 1948 - 52

تیمه مکزیک

Luther H. Evans 1953 - 58

تیمه آمریکا

Vichorio Veroness 1958 - 61

تیمه ایتالیا

Rene Maheu 1961 - 74

تیمه فرانسه

Amado Mahtar Mbow 1974 - 87

تیمه سنگال

Fedtrico Mayor 1987 -

تیمه اسپانیا

۲۴- Raymond Wanner, Unesco: An Introduction to its Education Program, Comparative Education Review, Vol. 26, No.3 October 1982, pp. 420 - 434.

۲۵ - International Confederation of Free Teachers Unions.

۲۶ - World Confederation of Teachers.

۲۷ - World Confederation of Teaching Profession Organizations

۲۸ - کشورهای عربی در سال ۱۹۷۰ میلادی سازمانی به نام سازمان تربیتی علمی و فرهنگی اتحادیه عرب (Arab League Educational, Cultural and Scientific Organization).

و به دنبال آن کشورهای اسلامی در سال ۱۹۸۲ سازمان تربیتی علمی و فرهنگی اسلامی (Islamic Educational, Scientific and cultural Organization).

بنیان نهادهاند؛ حال تا چه حد این دو سازمان، کشورهای عربی و اسلامی را از مرتبط بودن با یونسکو بی‌نیاز ساخته‌اند، مسأله‌ای است که احتیاج به بحث جداگانه‌ای دارد.